

Bouwhistorische en Archeologische

berichten

■ Peperstraat 10: de burgemeesterswoning

De aanleiding tot dit Bouwhistorisch bericht is het naderende afscheid van burgemeester Burgers. Dit afscheid betekent tegelijkertijd dat het pand Peperstraat 10 niet langer als burgemeesterswoning functioneert.

De verdwenen woning

Het huis dat tegenwoordig op deze plek staat dateert uit het begin van deze eeuw. Van oudere bebouwing is vrijwel niets meer overgebleven. Alleen een verbreding van het huis van circa 1 meter aan de rechterzijde zegt iets over de oude verkaveling. Dat er oudere bebouwing is geweest blijkt uit beschrijvingen, afbeeldingen en notariële akten. In 1681 wordt het huis op het perceel van de huidige Peperstraat 10 als volgt omschreven:

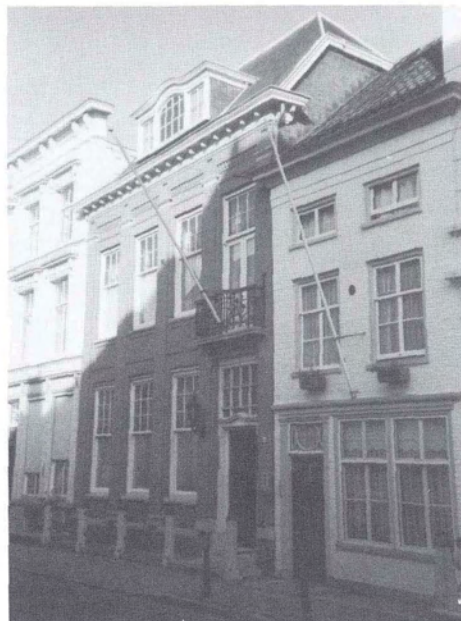
...een huys ende hoff, gecomen van den canonick Aert van Aecken, bestaende in voorhuys, sycamer met een camer daerachter, een schoone galderye om nae achter te gaen, daer neffens een middelpaets, achter een middel- ende anderkeucken, oock een schoon salet op den

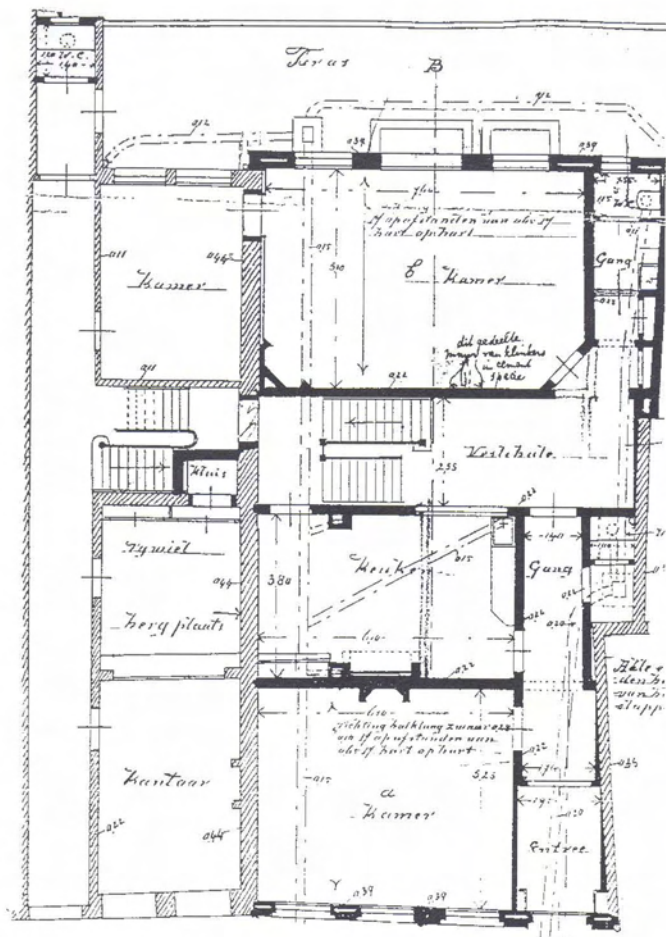
afb. 1
Peperstraat 10, voorgevel situatie 1995
(Foto: BAD)

*hoff uytziende, daer neffens noch een slaepcamer...*¹ Een dergelijke indeling is aan het einde van de zeventiende eeuw voor een ruime stads-woning in Den Bosch niet ongewoon. Zoals vaak het geval is lijkt hier sprake te zijn van een rechthoekige plattegrond op een smal en diep perceel. In vergelijking met het doorsnee burgerhuis in Den Bosch vallen twee dingen op.² De 'sycamer met een camer daerachter' wijst op een verdeling van het voorhuis in verschillende vertrekken. De open binnenplaats ('middelpaets') komt in het standaardtype woning niet voor.

De twee verschillende keukens hebben mogelijk te maken met het onderscheid tussen de zomerkeuken, die

zich op een koele plek bevond, en een winterkeuken, die meer inpandig gesitueerd was. Het achterhuis heeft hoogstens één verdieping gehad. In het oudere pand Peperstraat 8 is immers in de muur van de tweede verdieping, ter hoogte van het voormalige achterhuis van Peperstraat 10, een dichtgemetseld raam gevonden. Aangezien er in de beschrijving geen melding wordt gemaakt van een trappenhuis en van vertrekken op de verdieping, lijkt het voorhuis ook slechts één laag met een kap gehad te hebben. In de negentiende eeuw heeft het voorhuis een verdieping en een zolder gehad.³ Meer informatie over het aanzicht van de gevel, de hoogte (verdiepingen), bouwmaterialen en constructiewijze ontbreekt.

afb. 2
Peperstraat 10, begane
grond, tekening 1909,
architect K.C. Suijling en
Zonen
(Collectie BAD)

Er is ook iets bekend over de bewonersgeschiedenis van Peperstraat 10 in de zeventiende en achttiende eeuw. In het begin van de zeventiende eeuw is het pand in bezit geweest van de Beneficiaten

van de St. Janskerk. De bewoner, kanunnik Aert van Aecken, had in het buurpand (tegenwoordig Peperstraat 12) een geestelijke stichting gevestigd. Na verovering van Den Bosch in 1629 is het pand door de staat geconfiscieerd en ter beschikking gesteld aan predikant Jacobus Kuchlinus. Uit de verkoopakten aan het einde van de zeventiende en in de achttiende eeuw blijkt dat de verschillende eigena-

ren van Peperstraat 10 beroepen met een hoog aanzien hebben uitgeoefend, zoals arts, advocaat en notaris. In twee gevallen waren de eigenaren tevens actief in het stadsbestuur, respectievelijk als 'raad' (Robert de Lobell) en als 'schepen' (Cornelis Blotenburg). Robert de Lobell had in 1696 het terrein achter Peperstraat 10 gekocht. Op dit perceel stond een huis met erf dat grensde aan de Triniteit. Bij de dood van de Lobell in 1706 werden beide percelen weer gescheiden. Peperstraat 10 werd toen omschreven als 'een schoon ende welgelegen huys, erve ende hoff'. Van Cornelis Blotenburg is een boedelinventaris uit 1736 bewaard gebleven.⁴ Het toont het bezit van een vermogend man. Naast juwelen, tafelizilver, porselein en eikenhouten meubelen worden tientallen schilderijen vermeld. Deze hebben vooral in de voorkamer gehangen en verraden de voorkeur van de bewoner voor landschapstaferelen. Maar daarnaast had hij ook enkele historiestukken met bijbelse en mythologische thema's in zijn bezit, zoals Salomon, de Samaritaanse vrouw, de toren van Babel en een godin. Cornelis van Blotenburg heeft connecties met het Sticht Utrecht en met Amsterdam gehad, omdat ook bezittingen van hem aldaar vermeld worden. Deze personen passen goed in het algemene beeld van de Peperstraat waar van oudsher

veel voorname burgers van de stad wonen.

De bestaande woning

In 1909 werd in opdracht van mw E. van Zinnicq Bergmann een geheel nieuwe woning gebouwd naar ontwerp van K.C. Suyling uit Den Bosch. Van de oudere bebouwing is op de beide zijmuren na geen spoor overgebleven. Wel is de indeling aangehouden van een voor- en achterhuis met open binnenplaats. Rechthoekige plattegronden met een brede voorkamer naast een naar achter toe doorlopende smalle gang, een binnenplaats en een brede kamer aan de achterzijde komen in Nederlandse herenhuizen aan het eind van de 17e eeuw voor. In plaats van de traditionele (spil)trap in de gang is in Peperstraat 10 een vestibule met een ruim trappenhuis gemaakt. Dit trappenhuis sluit direct op dat van Peperstraat 8 aan, omdat dit buurpand in 1909 bij Peperstraat 10 is getrokken. In de scheidingsmuur zijn toen twee doorgangen aangebracht. Peperstraat 8 heeft op de begane grond dienst gedaan als (advocaten)kantoor Van Zinnicq Bergmann en als huisvesting van het personeel. Later zijn deze twee panden weer van elkaar gescheiden. Op de binnenplaats van Peperstraat 10 is een keuken met bovenlichten gebouwd. Het huis heeft twee verdiepingen, waarvan de bovenste is opgenomen in de kap. De

gevel is geleed door pilasters van de kolossale orde (van de sokkel doorgetrokken tot de kroonlijst). Per verdieping zijn drie schuiframen met in elk bovendeel een roedenverdeling en glas in lood. De voordeur met een stoeprede is excentrisch geplaatst. Erboven zijn twee openslaande deuren achter een Frans balkon met siersmeedwerk van bloemen en spiralen aangebracht. De basis van de gevel wordt gevormd door een plint met siermetselwerk en hardsteen. Daarvoor ligt een stoep met traditionele stoeppalen, die waarschijnlijk later zijn toegevoegd. De gevel wordt afgesloten door een rechte kroonlijst met consoles. Het wolfsdak is dwars geplaatst en bedekt met leien. In de kap is een dakkapel met drie ramen, waarvan het middelste wordt bekroond met een segmentboog. Aan de gevel zijn ter decoratie gemetselde tandlijsten en diamantkoppen aangebracht. Op een enkel detail na is het ontwerp van Suyling volledig uitgevoerd en nog geheel intact. De architect heeft historische elementen in de gevel opgenomen. De pilastergeleding is afgeleid van de Hollands classicistische bouwstijl uit de zeventiende eeuw. De schuiframen en roedeverdeling zijn een variant op laat achttiende-eeuwse ramen. In 1961 is Peperstraat 10 door de gemeente 's-Hertogenbosch aangekocht. Bij de verbouwing zijn toen een paar

kleine aanpassingen gemaakt: het toilet achter in de gang heeft plaats gemaakt voor een deur naar de tuin, de keuken is ingekort ten gunste van een bredere gang en aan de achtergevel is een lage aanbouw gezet. Verder bevindt het huis zich nog in de oorspronkelijke staat. Na de verbouwing van 1961 is het pand de ambtswoning van de burgemeester geworden. Deze situatie duurt voort tot het aantreden van burgemeester Burgers, die het pand in 1989 heeft aangekocht.

Het pand staat als enige in de Peperstraat niet op de lijst van beschermde monumenten. Maar het heeft een passende functie en het is in goede handen: de beste garantie voor het behoud van dit architectonisch waardevolle gebouw.

Joris van Sleuwen ■

Noten

1. Stadsarchief 's-Hertogenbosch, Rechterlijk archief nr 1674, fol. 206. Diverse historische gegevens over het pand zijn te vinden in A.F.O. van Sasse van Ysselt, *De voorname huizen en gebouwen van 's-Hertogenbosch*, deel II, p. 459-461.
2. Voor een algemeen beeld van het Bossche woonhuis, zie: A.H. van Drunen, 'Het Bossche burgerhuis in het midden van de 16e eeuw', in: H.L. Janssen, ed., *Van Bos tot Stad*, opgravingen in 's-Hertogenbosch ('s-Hertogenbosch, 1983).
3. Foto van de Peperstraat, Stadsarchief 's-Hertogenbosch, HTA, stamboeknr 31201.
4. Stadsarchief 's-Hertogenbosch, Notarieel archief nr 3029 fol. 229r-242v.

■ Archeologisch onderzoek in het Tolbrugkwartier(4)

Met het onderzoek aan de 'parkeerkuil' is de laatste fase afgerond van de opgraving langs de Tolbrugstraat en de Pastoor de Kroonstraat. Een belangrijk onderdeel vormde het onderzoek aan de Diezemuur die aan de oostzijde al onderzocht was (zie de vorige berichten). Nadat het parkeerterrein in september 1995 werd opgeheven, is de moderne muur die over de oude Diezemuur was gezet gesloopt en konden we deze laatste volledig onderzoeken (afb.1). Dat het fenomeen 'Diezerestaurotie' geen specifiek twintigste-eeuwse zaak is, blijkt wel uit

de talloze herstellingen die er in de loop van de eeuwen vooral aan de waterzijde zijn uitgevoerd. Deze Diezetak uit de eerste helft van de vijftiende eeuw had in het begin geen kademuren. In die periode stond er een gebouwtje van een pottenbakker aan het water. Toen er in het midden van de vijftiende eeuw kademuren werden aangelegd in samenhang met de bouw van het klooster, moest de pottenbakker en dus ook dit gebouw verdwijnen.

Bij het onderzoek van de Diezemuur kwam er tot onze verrassing een trap tevoorschijn, die toegang bood tot het water (afb.2). De trap zelf was

van hout, bestaande uit twee draagbalken met daarop de treden gespijkerd, een zogenaamde bloktrap. Het geheel was in een vierkante, van bakstenen gemetselde bak gezet. Bij het onderzoek bleek dat de trap een vervanging van een oudere was geweest. In het midden van de zeventiende eeuw werd de toegang tot het water dichtgemetseld. Zoals gezegd heeft men de muur voortdurend moeten restaureren. Meestal gebeurde dit door de verweerde buitenkant er af te hakken en er een nieuwe schil voor te zetten. De Diezeloop was ongeveer 4.5 meter breed.

De sloop van het klooster werd geïllustreerd door de vondst van grote brokken metselwerk die tijdens de sloop in het water waren gegooid. Hiertussen vonden we nogal wat fragmenten van glas-in-lood ramen. Bij de hieropvolgende bouw van de Tolbrugkazerne veranderde het aanzien van deze Diezetak drastisch. In het onderzoek van 1981 was gebleken dat er een grote

afb. 1
Gezicht op het opgravingsterrein met de lange noord-zuid lopende Diezemuur. Rechts ervan lagen pottenbakkerij, klooster en kazerne. Links stroomde het water van de Dieze en lag 'Den Beemdt vande Geertruyen', zoals dit grasland op de kaart van Bleau uit 1649 wordt genoemd. De pijl wijst op de trap van afbeelding 2. (Foto: BAD)

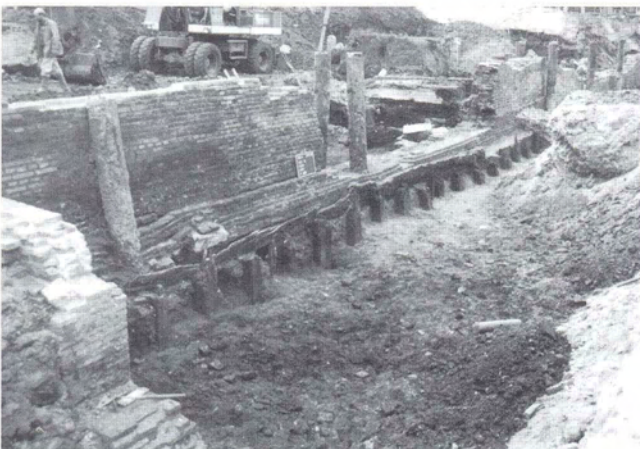
afb. 2

De trap naar de vijftiende-eeuwse Dieze. De hoeken zijn afgewerkt met grote natuurstenen blokken. Op de voorgrond liggen planken op houten palen. Deze horen niet bij de trap, maar vormen de fundering van de gemetselde dichtzetting uit de zeventiende eeuw (Foto: BAD)

afb.3

Van links naar rechts de lange Diezemuur met haaks daarop de wanden van de grote kazerne-beerput (de buitenste van de vier). De binnenste twee muren zijn van een kleinere beerput die in de negentiende eeuw midden in de grote put werd gezet. De beerputten zijn bij de sloop in de jaren '50 voor de helft verdwenen (Foto: BAD)

afb.4

Een achttiende-eeuwse herstelling van de kademuur. Hierbij is een stenen muur op een houten fundering gezet (Foto: BAD)

beerkelder in de bedding van de Dieze was gebouwd. Ook bij deze opgraving werd een vergelijkbare beerput gevonden (afb.3). De rest van de waterloop bleef nog enige tijd open, getuige een achttiende-eeuwse restauratie van de kademuur (afb.4), maar uiterlijk in de tweede helft van de achttiende eeuw werd hij gedempt en verdween hij voorgoed uit het stadsbeeld. Het terrein aan de overkant van het water, de westkant van het opgravingsterrein, behoorde aan het klooster van

St. Geertrui dat aan de Orthenstraat lag. Uit het archeologisch onderzoek blijkt dat dit tot in de 19de eeuw onbebouwd bleef. Dit beeld komt overeen met wat oude kaarten ons laten zien. Ook de tekening van Valentijn Klotz (zie bericht 1, afb.2) toont op de voorgrond een open terrein dat voor een gedeelte werd gebruikt als bleekveld. Merkwaardig is wel dat bij het onderzoek in 1981 aan dezelfde kant van het water (meer naar het noorden) een vroeg veertiende-eeuws huis werd gevonden. Dat heeft dan wel erg geïsoleerd gelegen. Hierbij moet bedacht worden dat juist in dit noordelijke gedeelte in de negentiende-eeuw enkele fabrieksgebouwen werden gebouwd die vervolgens in de jaren '50 van deze eeuw zijn gesloopt. Het terrein was door de sloop diep verstoord en archeologisch waardeloos geworden. Mochten hier middeleeuwse bewoningsresten zijn geweest, dan zijn deze ongezien verdwenen. Aan de zuidzijde van het opgravingsterrein bleek tot onze verrassing een zeer brede en diepe waterloop gelegen te hebben, die volledig dichtgegroeid was met veen. Omdat we er met onze opgraving schuin doorheen sneden is de exacte breedte niet vast te stellen, maar hij moet toch 10 à 15 meter breed zijn geweest. Met zijn diepte van 3.5 meter is het duidelijk dat dit niet zomaar een Diezetak was. Het is zeer waarschijnlijk

dat we te maken hebben met een oude bedding van de Aa, die in de loop van eeuwen dichter naar de zandkop onder de Markt is gekropen, waarbij de oude bedding is dichtgegroeid met veen. Door zijn dikte bood dit veenpakket ons een unieke gelegenheid voor het nemen van monsters. Door een verticale kolom over de hele diepte van het pakket uit te nemen, kan het veen van onder tot boven, dat wil zeggen van het begin tot het einde van het verveningsproces, met de koolstof-14 methode gedateerd worden. Omdat er tijdens de vervening voortdurend stuifmeel van de begroeiing in de omgeving in dit veen terecht komt, kunnen we via stuifmeelonderzoek veranderingen in de vegetatie achterhalen. Deze veranderingen kunnen vervolgens gekoppeld worden aan de dateringen van het veen. Op deze manier is het mogelijk een beeld te krijgen van de ontwikkeling van het landschap gedurende een periode van vele eeuwen. Zelfs de aanwezigheid van mensen zou kunnen worden aangetoond aan de hand van voedingsgewassen, zonder dat we materiële sporen hebben gevonden. We zien dan ook met spanning naar de resultaten uit.

Johan Treling ■